

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»



БІГНЯК ОЛЕКСАНДР ВАЛЕНТИНОВИЧ

УДК 347.721-049.65(477)

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ
КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і процес; сімейне право;
міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Одеса – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
ХАРИТОНОВА Олена Іванівна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри права інтелектуальної
власності та корпоративного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ЯВОРСЬКА Олександра Степанівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права;

доктор юридичних наук, професор
ВАСИЛЬСЬКА Валентина Антонівна,
Юридичний інститут Прикарпатського
національного університету імені В. Стефаника,
директор;

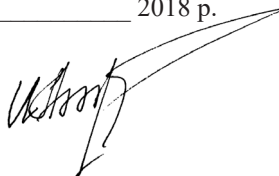
доктор юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України
КОТ Олексій Олександрович,
Науково-дослідний інститут приватного права і
підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака
НАПрН України,
старший науковий співробітник
відділу проблем приватного права

Захист відбудеться «___» _____ 2018 р. о _____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» (65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий «___» _____ 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради



І.В. Лагутіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Становлення в Україні ринкової системи господарювання з розвинутим приватним сектором пов'язане з можливістю володіти та користуватися корпоративними правами, відчужувати їх, а в разі порушення – використати механізм захисту зазначених прав. Істотне зростання ролі суб'єктів господарювання у розвитку економіки України, розвиток корпоративних відносин зумовлюють необхідність підвищення рівня та ефективності правового забезпечення захисту набувачів корпоративних прав за процедурою електронної системи купівлі-продажу у процесі виконавчого провадження. Впровадження реальних механізмів захисту корпоративних прав сприятиме підвищенню рівня стабільності корпоративних правовідносин та зменшенню ризиків необґрунтованих втрат у процесі здійснення корпоративних прав.

За останні кілька років у корпоративному праві України відбулося більше змін, ніж за останнє десятиліття. Наприклад, завдяки законодавчим змінам у захисті прав міноритарних акціонерів, Україна одразу піднялася на кілька сходинок у міжнародному рейтингу Doing Business. Однак, слід зазначити, що реформа корпоративного права не може відбутися без завершення реформи судової системи, реформи державного управління та створення цілісної юридичної конструкції інституту захисту корпоративних прав. Тим більше, що із внесенням змін до Конституції України стосовно правосуддя та прийняттям нового Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 29.06.2016 р. були започатковані засади уніфікації судових процесів та відбулася реформа найвищого судового органу, який змінив назву, структуру, повноваження, кількісний та якісний склад.

Із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. завершилося комплексне реформування процесуального законодавства, і суспільство отримало нові правила судового процесу. Був розширений перелік способів судового захисту, відбулися інституційні зміни для подолання проблем, пов'язаних, у тому числі, з інститутом захисту корпоративних прав на рівні процесуальної регламентації. Зокрема, відбулося реформування судової системи та впровадження нових процесуальних норм, спрямоване на формування єдиної правозастосовної практики при розгляді корпоративних спорів; впровадження ефективних процесуальних інструментів для захисту прав та інтересів учасників судового провадження. Було усунуто формальні та неформальні обмеження у використанні деяких засобів доказування, впроваджено інструменти підтримки системи альтернативних способів вирішення корпоративних спорів, вирішено проблеми, пов'язані зі зловживанням процесуальними

правами та невиконанням процесуальних обов'язків, зумовленим неефективними заходами відповідальності за порушення правил судового процесу.

Численні випадки порушень корпоративних прав, недружніх поглинань дають підстави стверджувати, що захист корпоративних прав стає центральною проблемою корпоративного та цивільного права загалом. Реформування інституту захисту прав та інтересів учасників корпоративних відносин потребує об'єктивної оцінки існуючого стану такого інституту, виявлення недоліків та прогалин правового регулювання, які потрібно усунути з метою пошуку нових, більш дієвих механізмів захисту корпоративних прав та інтересів. При цьому має бути враховане як теоретичне підґрунтя інституту захисту корпоративних прав та інтересів, так і практична можливість його застосування. Наразі зростає зацікавленість у необхідності дослідження особливостей інституціонального механізму захисту корпоративних прав не тільки фізичних та юридичних осіб, але й інтересів особливого суб'єкта цивільних відносин – держави як носія корпоративних прав, який, разом із тим, здійснює регулювання корпоративних відносин та встановлює правила охорони та захисту корпоративних прав. І саме від форми, засобів та способів захисту залежить успішність дії правового механізму.

Захист корпоративних прав досліджено у наукових працях таких відомих учених, як В.Д. Андрійцю, О.І. Антонюк, О.А. Беляневич, В.І. Борисова, О. Бринцев, В.А. Васильєва, В.В. Васильєва, О.М. Вінник, О.П. Віхров, О.В. Гарагонич, Н.С. Глусь, В.П. Грибанов, А.Б. Гриняк, С.М. Грудницька, І.О. Дзера, О.В. Долинська, А.В. Зеліско, О.І. Зозуляк, О.В. Зудіхін, Ю.М. Жорнокуй, І.Р. Калаур, О.Р. Кібенко, Н.Р. Кобецька, А.О. Кодинець, В.М. Коссак, А.В. Коструба, О.О. Кот, В.М. Кравчук, С.С. Кравченко, В.І. Крат, О.Р. Ковалишина, Н.С. Кузнецова, І.М. Кучеренко, О.В. Кучмієнко, І.В. Лукач, В.В. Луць, Л.І. Ляшевська, Р.А. Майданик, І.М. Панченко, Т.М. Підлубна, В.В. Посполітак, О.В. Регурецька, І.О. Ромашенко, З.В. Ромовська, В.В. Рябота, І.Б. Саракун, Г.А. Свердлик, М.В. Сидоренко, Е.Л. Страунінг, І.В. Спасибо-Фатєєва, Р.О. Стефанчук, Г.П. Тимченко, С.В. Томчишен, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, С.І. Шимон, Т.Б. Штим, В.В. Щербаков, В.С. Щербина, О.С. Яворська, В.Л. Яроцький та ін.

Попри те, що чимало питань захисту корпоративних прав були предметом низки наукових розвідок, у науці відсутнє комплексне дослідження захисту корпоративних прав та інтересів у сфері цивільного права і, як наслідок цього, відсутня єдина концепція цивільно-правового захисту зазначених прав. Незважаючи на значну кількість наукових праць, для цивілістичної науки залишається актуальним питання створення цілісної концепції захисту корпоративних прав, встановлення специфіки корпоративних способів захисту та їх класифікація, вдосконалення чинного законодавства у цій сфері тощо. Зазначене свідчить про

необхідність системного підходу у дослідженні цивільно-правового захисту корпоративних прав з урахуванням останніх змін у законодавстві та судовій системі, зумовлених, зокрема, прагненням України інтегруватися до єдиного європейського простору.

Отже, актуальність теми дослідження зумовлена потребою у побудові загальної моделі цивільно-правового захисту корпоративних прав у вітчизняній науці з урахуванням економічних і правових перетворень в Україні. Актуальність теми зумовлюється також необхідністю вдосконалення чинного цивільного законодавства України щодо захисту корпоративних прав та правозастосовної практики в цій сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права «Корпоративне право в умовах сталого розвитку української державності та права» на 2011-2015 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011–2015 рр. (державний реєстраційний номер 0110U000671), а також плану науково-дослідної роботи кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права «Корпоративне право в умовах інтеграційного розвитку України» на 2016-2020 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016–2020 рр. (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є формування концепції цивільно-правового захисту корпоративних прав в Україні з урахуванням оновленого цивільного, корпоративного, процесуального законодавства, світових тенденцій регулювання відповідних відносин, а також внесення пропозицій щодо вдосконалення законодавства України у світлі процесу гармонізації вітчизняного корпоративного законодавства із законодавством ЄС у сфері права компаній та захисту їх учасників.

Для досягнення поставленої мети в дисертації вирішувалися такі завдання:

визначити поняття та специфіку корпоративних прав, а також розуміння сутності корпорацій з урахуванням останніх наукових досліджень у сфері корпоративного права і змін у корпоративному та цивільному законодавстві;

встановити коло організаційно-правових форм юридичних осіб за законодавством України, учасники яких наділяються корпоративними правами та обов'язками;

визначити поняття захисту корпоративних прав та з'ясувати його місце у системі інших правових категорій;

визначити правову природу форм захисту корпоративних прав та здійснити їх класифікацію;

з'ясувати сутність та специфіку матеріально-правових способів захисту корпоративних прав;

сформулювати поняття засобів захисту корпоративних прав та здійснити їх класифікацію;

охарактеризувати дослідження правових механізмів захисту корпоративних прав держави, визначити їх специфіку;

встановити особливості захисту корпоративних прав в акціонерних товариствах;

з'ясувати сутність та властивості корпоративного спору, співвідношення його з категорією корпоративних конфліктів;

визначити напрямки оптимізації цивільного законодавства у механізмі захисту корпоративних прав;

встановити юрисдикційність корпоративних спорів у світлі оновленого процесуального законодавства і судової гілки влади;

охарактеризувати особливості судового захисту корпоративних прав, а також перспектив захисту корпоративних прав за допомогою альтернативних процедур;

сформулювати пропозиції щодо оптимізації вітчизняного законодавства у сфері корпоративного управління в механізмі цивільно-правового захисту корпоративних прав;

розробити науково обгрунтовані пропозиції та рекомендації щодо узгодження правового регулювання захисту корпоративних в Україні з правом компаній ЄС.

Об'єктом дослідження є правовідносини із цивільно-правового захисту корпоративних прав в Україні.

Предметом дослідження є цивільно-правовий захист корпоративних прав в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу наукового дослідження становить низка загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, зокрема: діалектичний, концептний, формально-логічний, логіко-юридичний, порівняльно-правовий, історико-правовий, структурно-функціональний, метод системного аналізу, соціологічний та ін.

Так, концептний метод слугував засобом наукового дослідження категорій «корпоративні права», «захист корпоративних прав» тощо як концепту, що дозволило вийти за межі суто нормативістського підходу і розглянути їх як багатоаспектний соціальний та правовий феномен (підрозділи 1.2, 1.3). Історико-правовий метод надав можливість виявити основні закономірності та особливості виникнення й розвитку поняття і сутності корпоративних прав, становлення системи їхнього захисту (підрозділ 1.1). Порівняльно-правовий метод застосовувався для встановлення місця корпоративних прав та захисту корпоративних прав у системі інших правових категорій (підрозділи 1.2, 1.3, 2.2); метод

абстрагування – для визначення та уточнення окремих понять, зокрема, поняття корпорацій, корпоративних прав, юридичної особи корпоративного типу, корпоративного спору (підрозділи 1.2, 4.1). За допомогою системно-функціонального методу визначено коло організаційно-правових форм корпорацій, надано характеристику прав і обов'язків їхніх учасників (підрозділ 1.2), охарактеризовано форми, способи та засоби захисту корпоративних прав (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3). Формально-логічний і логіко-юридичний методи дозволили виявити недоліки чинного законодавства й обґрунтувати напрямки його вдосконалення (підрозділи 1.2, 3.1, 3.2, 5.1).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній юридичній науці спеціальним комплексним дослідженням проблем цивільно-правового захисту корпоративних прав в Україні, на основі якого сформульовано цілісну концепцію такого захисту з урахуванням оновленого цивільного, корпоративного, цивільного процесуального законодавства та правозастосовної практики.

За результатами проведеного дослідження отримано такі результати, що містять наукову новизну:

вперше:

запропонований концептуальний підхід до визначення методологічних засад дослідження категорії «захист корпоративних прав». Визначальним моментом у характеристиці цієї категорії має бути врахування доцільності розгляду її з трьох позицій: як правового концепту, як елементу механізму правового регулювання, як правового інституту;

відповідно до обраного концептуального підходу поняття «захист корпоративних прав» пропонується розглядати:

- по-перше, як правовий концепт, тобто як сукупність уявлень, образів, емоцій і т. п., що виникають у зв'язку з порушенням чи створенням реальної загрози порушення корпоративних прав і охоронюваних законом корпоративних інтересів та відповідною реакцією суспільства і держави на згадані порушення та загрози (це дозволяє враховувати значення для захисту права таких чинників, як ментальність, правова ментальність та правосвідомість);

- по-друге, як правовий інститут, тобто як систему норм, що передбачають можливість застосування заходів матеріального та процесуального порядку, складовими елементами якого є визначені законом форми, способи та засоби захисту;

- по-третє, як елемент механізму правового регулювання, що являє собою взятую в єдності систему правових засобів, способів, форм, за допомогою яких здійснюється результативний захист корпоративних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права – учасників цих відносин;

доведено доцільність правового аналізу конструкту (тобто, ідеального об'єкту, виробленого свідомістю) «захист корпоративних прав» як

уявлення про сутність системи матеріальних та процесуальних норм, що визначають форми, способи та засоби захисту корпоративних прав;

запропоновано розгорнуту характеристику захисту корпоративних прав, яка зумовлена: правовідновлювальною функцією; балансом приватноправових та публічно-правових інтересів; об'єктом захисту (виключно корпоративні права); поєднанням норм матеріального та процесуального права; відповідною формою, що є об'єктивною необхідністю; реалізацією відповідних способів та засобів захисту;

запропоновано авторське розуміння способу захисту корпоративних прав як матеріально-правових заходів профілактичного та примусового характеру, за допомогою яких відбувається відновлення (визнання) порушених (оспорюваних) корпоративних прав, які залежать від правової природи корпоративного права;

обґрунтовано доцільність виокремлення серед існуючих способів захисту корпоративних прав способів профілактичного характеру та способів примусового здійснення прав і виконання обов'язків, які отримали пряме законодавче закріплення, що не можуть бути залежними від форми захисту, але залежать від змісту корпоративних прав та правомочностей органів управління господарського товариства;

запропоновано виокремлювати загальні способи захисту, що відображені в Конституції України та кодифікованих актах, і спеціальні способи захисту, що регламентовані спеціальними нормами законодавства (законами України «Про акціонерні товариства», «Про господарські товариства», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» та ін.);

доведено, що залежно від обраної форми захисту, способи захисту слід поділяти на: виключні способи захисту, застосування яких можливе тільки судом; альтернативні способи захисту, застосування яких можливе не тільки судом, але й державними органами, наділеними повноваженнями із захисту корпоративних прав в адміністративному порядку або за допомогою внутрішньо-корпоративних механізмів; оперативні способи захисту, застосування яких допускається учасниками корпоративних відносин через їх статус;

запропоновано у контексті цивільно-правового захисту корпоративних прав розглядати корпоративний договір як один із засобів, що може бути використаний при застосуванні внутрішньо корпоративних механізмів захисту: на загальних зборах, наглядовою радою, виконавчим органом, адже саме цих органів стосуються питання корпоративного управління;

для впровадження до української практики процедури сквіз-аут, що передбачає обов'язок продажу акцій міноритарними акціонерами на вимогу мажоритарних, що має на меті захист інтересів саме міноритарного акціонера, визнане за необхідне передбачити у законодавстві способи

державного регулювання фондового ринку, які мінімізують зловживання на ринку цінних паперів;

запропоновано під альтернативним порядком захисту корпоративних прав (оскільки тут зачіпається і юрисдикційна, і неюрисдикційна форми захисту) розуміти процедурний порядок, визначений нормами матеріального права, спрямованими на відновлення (визнання) порушених, невизнаних чи оспорюваних прав і законних інтересів в позасудовому порядку. Характерними для застосування альтернативної форми захисту є позасудовий порядок, урегульований нормами матеріального права, рівність учасників, добровільність у застосуванні та виборі посередника в разі необхідності;

здійснено класифікацію способів захисту корпоративних прав держави на: 1) загальні, які доступні всім без винятку власникам корпоративних прав: оскарження (визнання недійсними) рішень загальних зборів та органів управління господарським товариством; стягнення на користь господарського товариства збитків, завданих йому винною поведінкою посадових осіб органу управління господарським товариством; визнання недійсними угод, укладених посадовими особами товариства при недотриманні встановленого порядку або за межами наданих їм повноважень; стягнення з товариства не виплачених дивідендів; 2) спеціальні, які доступні виключно державі як носію корпоративних прав: розірвання договорів про управління державними корпоративними правами; розірвання контракту з керівником в разі не зарахування дивідендів до бюджету; скасування проведення конкурсного відбору кандидатів на посаду незалежного члена наглядової ради;

в цілях відмежування від схожих правових категорій запропоновано виокремити такі критерії класифікації корпоративних спорів, як структура, мета, вид порушеного права:

– залежно від структури корпоративні спори запропоновано поділити на дві групи. Перша група – внутрішні, що виникають: 1) між учасниками юридичної особи; 2) між юридичною особою і учасниками; 3) між органами юридичної особи і членами органів юридичної особи, за винятком тих, що мають природу трудових спорів та не становлять предмет корпоративного права; 4) між учасниками юридичної особи і управліннями. Друга група – зовнішні, що виникають: 1) між учасниками юридичної особи і третіми особами (контрагентами), пов'язані з оскарженням укладених юридичною особою правочинів з підстав їх «зацікавленості», «значних правочинів» з урахуванням і посвідченням прав на акції (частки) юридичної особи; 2) між юридичною особою (її учасниками) та державними органами (іншими організаціями), пов'язані з правовим статусом юридичної особи, укладення правочинів з частками або акціями (зокрема, узгодження угод по концентрації активів з антимонопольним органом); 3) між юридичною особою (дочірнім підприємством), що контролює господарське об'єднання особою,

і третіми особами, в тому числі пов'язані з субсидіарною відповідальністю холдингової організації та інших контролюючих корпорацію осіб за боргами дочірньої корпорації при банкрутстві останньої;

– залежно від мети створення юридичної особи корпоративного типу корпоративні спори запропоновано поділити на: корпоративні спори, що виникають між учасниками юридичної особи та юридичною особою, створеною з метою отримання прибутку (господарські товариства, виробничі кооперативи, холдингові компанії, корпорації); корпоративні спори, що виникають між учасниками юридичної особи та юридичною особою, створеною без мети отримання прибутку (саморегульованні організації, споживчі, обслуговуючі кооперативи, кредитні союзи);

– залежно від виду корпоративних прав корпоративні спори запропоновано поділити на: корпоративні спори щодо організаційних прав; корпоративні спори щодо майнових прав; корпоративні спори щодо інформаційних прав;

удосконалено:

розуміння «корпорацій» як класичних утворень, участь у яких тягне виникнення сукупності майнових і немайнових прав. Йдеться про акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю і «юридичні особи корпоративного типу» (квазі-корпоративні утворення): повні та командитні товариства, виробничі кооперативи, з додаванням до них інших можливих організаційно-правових форм корпоративних підприємств, про які йдеться в ГК України – приватні підприємства та фермерські господарства, що діють на основі приватної власності кількох осіб, підприємства споживчої кооперації, утворені декількома споживчими товариствами;

розуміння прямого (безпосереднього) захисту та непрямого захисту корпоративних прав. Під прямим захистом корпоративних прав пропонується розуміти звернення до господарського суду з метою захисту виключно власних прав та інтересів. Під непрямим захистом – звернення з метою захисту прав юридичної особи. Така ідея двох моделей захисту публічно-правових інтересів та приватно-правових інтересів (пряма і непряма) має загальний характер і повною мірою може бути застосована й при адміністративній формі захисту, оскільки корпоративні відносини характеризуються поєднанням приватного та публічного інтересу, що проявляється в універсально-масштабному характері захисту корпоративних прав у межах статусу кожного з учасників корпоративних відносин;

традиційну систему виконавчих органів товариства, з додатковим обґрунтуванням необхідності трансформації інституту Наглядової ради в інститут Ради директорів, що буде відповідати світовій практиці і дозволить залучити більш широке коло іноземних інвесторів через корпоративну форму інвестування. Це зумовлено також світовою тенденцією переходу більшості компаній до одного колегіального органу – Ради директорів, що поєднує в собі функції Наглядової ради та Правління;

поняття корпоративного спору, який розглянуто як видове поняття родового поняття «корпоративний конфлікт», що зумовлюється цивільно-правовою природою зазначеного спору, оскільки останній пов'язаний з правовою вимогою захисту корпоративного права учасника, переважною роллю цивільно-правових способів у захисті корпоративних прав та інтересів, комплексним характером спору, кваліфікація якого залежить від суб'єктного та предметного критерію;

розуміння змісту корпоративного спору. Обґрунтовано, що зазначений спір є складною категорією та несе подвійне змістовне навантаження, яке визначається суб'єктивним складом спірного корпоративного правовідношення і особливим об'єктом спору, що передається на вирішення суду шляхом пред'явлення корпоративного позову;

положення щодо права юридичних осіб на зміну місця юрисдикції (редоміцілювання), що є однією з форм захисту права власності власників юридичних осіб. Запропоновано закріпити зазначене право у національному законодавстві;

дістало подальшого розвитку:

положення про порядок голосування на загальних зборах господарських товариств. Обґрунтовано доцільність закріплення на законодавчому рівні уніфікованого підходу стосовно можливості проведення загальних зборів з використанням заочного голосування не тільки через нотаріальне посвідчення підписів на документі, а й з можливістю застосовування електронного аналогу, з правом вибору альтернативного алгоритму дій;

положення про форму правового захисту корпоративних прав. Встановлено, що форма правового захисту має охоронно-правову природу, залежить від матеріально-правової вимоги, є елементом інституту захисту, що опосередковується певним процесуальним або процедурним порядком, визначеним нормами матеріального та процесуального права, спрямованими на відновлювання (визнання) порушених, невизнаних чи оспорюваних прав і законних інтересів;

позиція щодо визначення корпоративних прав. Останні розглянуто як певний комплекс правомочностей майнового та немайнового характеру, що виникають у учасників корпорацій і юридичних осіб корпоративного типу (квазі-корпоративних утворень) та зумовлені їх майновою участю в статутному (складеному) капіталі відповідних юридичних осіб.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки і пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності – для подальшої розробки теоретичних і практичних проблем цивільно-правового захисту корпоративних прав;

правотворчій діяльності – для вдосконалення актів чинного законодавства України щодо цивільно-правового захисту корпоративних прав;

правозастосовній діяльності – для формулювання рекомендацій із вдосконалення практики застосування актів чинного законодавства України щодо цивільно-правового захисту корпоративних прав, правильного розуміння змісту правових норм, їхнього тлумачення, вирішення питань, не врегульованих нормами права;

навчальному процесі – при викладанні дисциплін «Цивільне право України», «Корпоративне право», «Захист корпоративних прав», а також при підготовці підручників, навчальних посібників, практикумів, методичних рекомендацій із зазначених дисциплін.

Особистий внесок здобувача в опублікованих у співавторстві колективних монографіях полягає у визначенні поняття «квазі-корпорація», а також понять похідного позову і корпоративного договору як засобів захисту корпоративних прав. Наукові ідеї, що належать співавторам опублікованих праць, у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, висновки та пропозиції, викладені в дисертації, обговорювалися на засіданнях кафедри права інтелектуальної власності і корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія» та на засіданні Південного регіонального наукового центру Національної академії правових наук України.

Також результати дослідження були апробовані на 23 наукових заходах, зокрема: Круглому столі «Проблеми права інтелектуальної власності» (м. Одеса, 14 березня 2008 р.); Міжнародній науковій конференції «Римське право і сучасність» (м. Одеса, 28 травня 2011 року); Круглому столі «Методологічні засади вдосконалення цивільного законодавства України на сучасному етапі» (м. Одеса, 9 жовтня 2012 р.); Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького складу «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 20-21 квітня 2012 р.); Інтернет-конференції, присвяченій пам'яті І.В. Шерешевського: «Підґрунтя формування сучасного цивільного законодавства України» (м. Одеса, 7 грудня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16-17 травня 2013 року); Міжнародній науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16-17 травня 2014 р.); Інтернет-конференції «Захист прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет: теоретичні та практичні аспекти» (м. Одеса, 22 травня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Корпоративне право України та інших європейських країн: шляхи гармонізації» (м. Івано-Франківськ, 2-3 жовтня 2015 р.); Міжнародній конференції «Наука в епоху дисбалансів» (м. Київ, 30 січня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» (м. Одеса, 20 травня 2016 р.); Міжнародному круглому столі «Правові системи сучасності: взаємодія та конфлікти» (м. Одеса, 16 липня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції

«Адаптація корпоративного законодавства України до права Європейського Союзу» (м. Івано-Франківськ, 30 вересня-1 жовтня 2016 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Традиції та новації юридично минуле, сучасність, майбутнє» (м. Одеса, 19 травня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове регулювання ІТ-відносин» (м. Одеса, 18 травня 2017р.); Міжнародному конгресу, присвяченому 20-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» «Правові проблеми державно-приватного партнерства в умовах євроінтеграції» (м. Одеса, 2-4 червня 2017 року); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного та ІТ права» (м. Львів, 27-28 жовтня 2017 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції» (м. Одеса, 18 травня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика сучасної науки» (м. Київ, 8-9 червня 2018); Науково-практичній конференції, присвяченій світлій пам'яті Олександра Анатолійовича Пушкіна «Проблеми цивільного права та процесу» (м. Харків, 25 травня 2018 року); Науково-практичній конференції «Сучасне правотворення: питання теорії та практики» (м. Дніпро, 1-2 червня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання теорії та практики застосування сучасного вітчизняного та міжнародного права» (м. Київ, 8-9- червня); Міжнародній науково-практичній конференції «Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського союзу» (м. Херсон, 1-2 червня 2018).

Публікації. Основні положення, теоретичні висновки та практичні рекомендації, що містяться в дисертації, викладені автором у 50 наукових працях, у тому числі одноособовій монографії, 17 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджений МОН України, 4 наукових статтях, опублікованих у зарубіжних періодичних виданнях, 23 тезах доповідей на наукових конференціях, науково-практичних конференціях, засіданнях круглих столів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, що включають 15 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (668 найменувань), додатків. Загальний обсяг дисертації складає 489 сторінок, з яких основний зміст – 408 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, визначаються зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, мета, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, висвітлюються наукова новизна одержаних результатів та їх практичне значення, зазначається про апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ «Стан дослідження проблеми і обрання напрямків дослідження» складається з трьох підрозділів і присвячений визначенню ступеню дослідження проблем цивільно-правового захисту корпоративних прав, з'ясуванню поняття корпоративних прав, визначенню сутності їх захисту і обранню на цій підставі напрямків і методології дослідження.

У *підрозділі 1.1. «Стан дослідження проблеми»* зокрема, встановлено, що сучасний розвиток науки цивільного і корпоративного права є досить складним і багатовекторним явищем, а численна низка дисертаційних та монографічних досліджень, які активно готуються та видаються вченими харківської, київської, одеської, львівської та інших шкіл цивільного та корпоративного права після прийняття ЦК України 2003 р., є свідченням потужного наукового потенціалу, що сформувався в нашій державі. Досліджуються питання поняття та класифікації юридичних осіб, їх правосуб'єктності, створення і припинення, цивільно-правової відповідальності, проблеми акціонерного права, корпоративних правовідносин, доктрини зняття корпоративної вуалі тощо. Тому, визначаючись з широтою охоплення науковим аналізом доробків у зазначеній сфері, визначено, що об'єктом такого аналізу має бути кілька блоків (груп) наукових досліджень. Перший блок охоплює наукові праці, присвячені аналізу таких категорій, як захист суб'єктивних прав взагалі, формам, способам і засобам такого захисту. Другий блок присвячений поняттю корпоративних прав і їх захисту в українському і зарубіжному праві. В межах даної групи досліджень перебувають також проблеми визначення і класифікації корпорацій, питання корпоративного управління і їх місце в механізмі захисту корпоративних прав, корпоративні права держави і специфіка їх захисту та ін. Наступний блок присвячено аналізу наукових розвідок щодо оптимізації захисту корпоративних прав на окремих стадіях судового процесу, питанням корпоративних спорів світлі оновлення процесуального законодавства,

Огляд наукових досліджень проблематики захисту корпоративних прав дозволяє дійти висновку про їх досить велику кількість, охоплення багатьох проблемних питань. Однак єдиної сформованої концепції захисту таких прав, особливо у світлі оновленого матеріального та процесуального законодавства, судової реформи, реформи корпоративного права, запровадження нових механізмів (зокрема, механізмів «squeeze-out» та «sell-out», «зняття корпоративної вуалі», які в практиці ЄС досить ефективно функціонують уже не один рік), досі немає. Тому існує нагальна необхідність формулювання такої концепції і дослідження всіх її складових у окремому дисертаційному дослідженні.

У *підрозділі 1.2. «Проблеми визначення поняття корпоративних прав»* при аналізі поняття «корпорація» запропоновано розрізняти «корпорації» як класичні утворення, участь у яких тягне виникнення сукупності майнових і немайнових прав. До таких віднесено акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю та товариства

з додатковою відповідальністю і «юридичні особи корпоративного типу» (квазі-корпорації): повні та командитні товариства, виробничі кооперативи, з додаванням до інших можливих організаційно-правових форм корпоративних підприємств, про які йдеться в ГК України – приватних підприємств та фермерських господарств, які діють на основі приватної власності кількох осіб, підприємств споживчої кооперації, утворених декількома споживчими товариствами. У цьому контексті проаналізовано види корпорацій, зокрема, таких нових утворень, як віртуальні організації. Зроблено висновок про те, що специфіка корпоративних прав, які виникають у учасників віртуальних організацій корпоративного типу, спричинена віртуальним характером середовища, в якій діє така організація, самим віртуальним статусом. Корпоративні права відрізнятимуться більшою анонімністю, віртуалізацією управління, можливістю застосування платформи блокчейн тощо.

На підставі аналізу існуючих у науковій літературі та законодавстві визначень поняття та сутності корпоративних прав зроблено висновок про те, що корпоративні права можуть бути визначені як певний комплекс правомочностей майнового та немайнового характеру, які виникають у учасників корпорацій і юридичних осіб корпоративного типу, що визначаються їх майновою участю в статутному (складеному) капіталі відповідних юридичних осіб.

Підрозділ 1.3. «Визначення сутності цивільно-правового захисту корпоративних прав» присвячено визначенню категорії цивільно-правового захисту корпоративних прав, її місця у системі інших правових категорій. Зокрема, аналізується співвідношення таких понять, як «право на захист», «захист права», «охоронне право», «захист корпоративних прав» тощо.

Слід зазначити, що поняття «захист» розглядається правознавцями по-різному: як міра дозволеної поведінки; як система правового регулювання; як гарантія прав; як примусовий спосіб здійснення порушеного права з метою його відновлення; як комплекс погоджених організаційних заходів; як сукупність заходів правоохоронного характеру; як діяльність, тощо. Одні автори зосереджуються на характеристиці матеріально-правової сторони категорії захисту, інші – на процесуальній стороні, а деякі правознавці, розуміючи захист дуже широко, вважають, що цим поняттям охоплюється сукупність різноманітних правових норм. При цьому нерідко недостатньо враховується управлінський елемент корпоративних відносин, його роль у захисті корпоративних прав.

Запропонований концептуальний підхід до визначення методологічних засад дослідження категорії «цивільно-правовий захист корпоративних прав». Визначальним моментом у характеристиці цієї категорії має бути врахування доцільності розгляду її з трьох позицій: як правового концепту, як елементу механізму правового регулювання, як правового інституту.

Відповідно до цього «захист корпоративних прав» пропонується розглядати, по-перше, як правовий концепт, тобто як сукупність уявлень, образів, емоцій і т. п., що виникають у зв'язку з порушенням чи створенням реальної загрози порушення корпоративних прав і охоронюваних законом корпоративних інтересів та відповідною реакцією суспільства і держави на згадані порушення та загрози (це дозволяє враховувати значення для захисту права таких чинників, як ментальність, правова ментальність та правосвідомість); по-друге, як правовий інститут, тобто, як систему норм, що передбачають можливість застосування заходів матеріального та процесуального порядку, складовими елементами якого є визначені законом форми, способи та засоби захисту; по-третє, як елемент механізму правового регулювання, що являє собою взятую в єдності систему правових засобів, способів, форм, за допомогою яких здійснюється результативний цивільно-правовий захист корпоративних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права – учасників цих відносин.

Другий розділ «Теоретичні проблеми визначення форм, способів та засобів захисту корпоративних прав у праві України» складається з трьох підрозділів і присвячений проблемам визначення правової природи та класифікації форм захисту корпоративних прав, способам та засобам захисту таких прав.

У підрозділі 2.1. «Правова природа та класифікація форм захисту корпоративних прав» досліджуються правова природа та класифікація форм захисту корпоративних прав. При цьому робиться застереження, що форма захисту є категорією багатоаспектною, має охоронно-правову природу, залежить від матеріально-правової вимоги, є елементом інституту захисту, що опосередковується певним процесуальним або процедурним порядком, визначеним нормами матеріального та процесуального права, спрямованими на відновлювання (визнання) порушених (оспорюваних) прав і законних інтересів. Зазначається, що хоча за носіями приватних інтересів завжди зберігається свобода вибору форм захисту та способів захисту прав та інтересів, для учасників корпоративних правовідносин такі диспозитивні повноваження можуть обмежуватися імперативними рамками закону.

В результаті проведеного дослідження робиться висновок про те, що цивільно-правовий захист корпоративних прав реалізується у двох формах: юрисдикційній та неюрисдикційній. Юрисдикційна форма поділяється на судову та адміністративну. В рамках судової форми захисту корпоративних прав відбувається захист у загальному порядку в формі позовного провадження. В рамках адміністративної форми захисту – у спеціальному порядку, визначеному процедурними нормами матеріального права. При цьому, юрисдикційну форму захисту корпоративних прав, незважаючи на існуючу диференціацію, пропонується розглядати за двома моделями захисту: прямого (безпосереднього) захисту та непрямого. Під прямим захистом корпоративних прав слід розуміти звернення до господарського

суду з метою захисту виключно власних прав та інтересів. Під непрямым захистом – звернення з метою захисту прав юридичної особи.

Необхідним також є поділ порядку юрисдикційної форми захисту на загальний та спеціальний. Загальний порядок форми правового захисту включає в себе процесуальний порядок, що здійснюється виключно господарськими судами із застосуванням позовного провадження. Під спеціальним порядком юрисдикційної форми правового захисту корпоративних прав розуміють адміністративний порядок, що здійснюється у процедурному порядку, шляхом звернення до вищого органу чи посадової особи для захисту корпоративних прав (Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку).

Неюрисдикційна форма захисту корпоративних прав являє собою процедурні дії із захисту прав, які реалізуються самостійно учасниками корпоративних відносин або в рамках спеціальних досудових процедур урегулювання конфліктів, без звернення до компетентних державних органів. Альтернативна форма захисту корпоративних прав є процедурним порядком, визначеним нормами матеріального права, що спрямований на відновлювання (визнання) порушених (оспорюваних) прав і законних інтересів у позасудовому порядку. Характерними для застосування альтернативної форми захисту є позасудовий порядок, що врегульований нормами матеріального права, рівність учасників, добровільність у застосуванні та виборі відповідного виду та посередника в разі його необхідності. Зроблено висновок про те, що для захисту корпоративних прав учасниками корпоративних відносин можуть бути використані практично всі види неюрисдикційної форми захисту, окрім третейської (арбітражної) форми захисту.

Підрозділ 2.2. «Матеріально-правові способи захисту корпоративних прав» присвячений визначенню та характеристиці зазначених способів. Розглянуто поняття «способи захисту» і «засоби захисту» та встановлено їх співвідношення. Запропоноване авторське розуміння способу захисту корпоративних прав як матеріально-правового заходу профілактичного та примусового характеру, за допомогою якого відбувається відновлення (визнання) порушених, невизнаних чи оспорюваних корпоративних прав, які залежать від правової природи корпоративного права.

Умовно перелік способів захисту корпоративних прав запропоновано поділити на 4 групи. По-перше, способи, застосування яких можливе тільки судом (визнання права, визнання правочину недійсним, розірвання правочину, внесення змін до системи реєстру власників іменних цінних паперів, визнання недійсним рішення загальних зборів, наглядової ради та ін.). По-друге, способи, які застосовуються не тільки судом, але й державними органами, наділеними повноваженнями із захисту корпоративних прав в адміністративному порядку (отримання інформації про діяльність товариства, усунення порушень щодо вимог законодавства

про цінні папери за допомогою НКЦПФР). По-третє, способи, що застосовуються стороною правовідношення для захисту своїх прав як за допомогою суду, так і самостійно (виключення осіб зі складу товариства, відшкодування збитків, стягнення неустойки та ін.). По-четверте, способи, що використовуються стороною самостійно без участі суду шляхом дозволеної фізичної дії на правопорушника (самозахист) (припинення правовідношення шляхом односторонньої відмови від виконання у випадках, передбачених законом або договором, призупинення виконання зобов'язання та ін.).

Враховуючи різноманіття корпоративних конфліктів та відсутність легального визначення категорії «корпоративний спір» та єдиної класифікації видів корпоративних спорів, запропоновано розглядати дві групи способів захисту корпоративних прав. До першої групи слід віднести загальні способи захисту, що відображені в Конституції України та кодифікованих актах. До другої групи необхідно включити спеціальні способи захисту, що регламентовані спеціальними нормами законодавства, у даному разі законами України «Про акціонерні товариства», «Про господарські товариства», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» та ін.

Залежно від обрання форми захисту способи захисту поділяються на: 1) виключні способи захисту, застосування яких можливе тільки судом; 2) альтернативні способи захисту, застосування яких можливе не тільки судом, але й державними органами, наділеними повноваженнями із захисту корпоративних прав в адміністративному порядку або за допомогою внутрішньо-корпоративних механізмів; 3) оперативні способи захисту, застосування яких допускається учасниками корпоративних відносин в силу свого статусу.

Залежно від правової природи корпоративних прав та характеру їх порушення матеріально-правові способи захисту корпоративних прав запропоновано поділити на способи профілактичного характеру та способи примусового характеру. У свою чергу, такі способи будуть залежати від: 1) порушення корпоративних прав, що включають правомочність учасника (акціонера), власника на безпосередню участь у юридичній особі; 2) порушення корпоративних прав, що включають правомочність учасника (акціонера), власника на опосередковану участь у юридичній особі; 3) порушення корпоративних прав, що пов'язані з придбанням та відчуженням часток (акцій), паїв; 4) порушення корпоративних прав, що пов'язані з неправомірним припиненням участі в юридичній особі.

У підрозділі 2.3. «Поняття та види засобів захисту корпоративних прав» проаналізовано поняття та види засобів захисту корпоративних прав. Зроблено висновок, що під засобом захисту слід розуміти обумовлений певною формою інструментарій, спрямований на відновлення, визнання і встановлення прав і законних інтересів особи.

Запропоновано засоби захисту поділити на декілька груп: засоби, що застосовуються при судовій формі захисту (позовна заява, заява, скарга, судові акти, накази та ін.); засоби, що застосовуються при адміністративній формі захисту (заява, скарга, пропозиція, виконавчий напис нотаріуса, рішення органів державної влади і органів місцевого самоврядування, прийняті за зверненнями громадян, та ін.); засоби, що застосовуються при внутрішньо корпоративній формі захисту (утримання майна, заява про відмову виконання обов'язку та ін.). Отже, як вибір способу захисту, так і вибір засобу захисту залежить від змісту правовідносин та волевиявлення особи і форми захисту, яку обирає особа, права або інтереси якої порушені. Основним засобом судово-правового захисту корпоративних прав є позов. У зв'язку з оновленням процесуального та корпоративного законодавства розширився перелік заходів захисту корпоративних прав: непрямі (похідні) позови, корпоративний договір тощо.

Третій розділ «Корпоративне управління в механізмі захисту корпоративних прав» складається з трьох підрозділів і присвячений проблемам оптимізації законодавства в сфері корпоративного управління в аспекті захисту корпоративних прав, аналізу правових механізмів захисту корпоративних прав держави, а також особливостям захисту корпоративних прав в акціонерних товариствах.

У підрозділі 3.1. *«Оптимізація законодавства в сфері корпоративного управління в аспекті захисту корпоративних прав»* основну увагу приділено визначенню поняття і специфіки корпоративного управління, встановленню його значення у захисті корпоративних прав і напрямкам оптимізації законодавства у цій сфері. В цілях даного дослідження корпоративне управління розуміється як урегульована нормами права система організаційних і майнових відносин, за допомогою яких корпоративна організація реалізує, представляє і захищає інтереси акціонерів. Проаналізовано три моделі побудови органів управління в акціонерних товариствах: дволанкову, одноступеневу та змішану. Встановлено, що в Україні запроваджена дволанкова модель корпоративного управління, однак стосується вона виключно акціонерних товариств, де органи управління складаються із загальних зборів акціонерів, виконавчого (одноособового або колегіального) та контрольного (наглядова рада) органів. Наглядова рада в процесу трансформації отримала функцію контрольно-стратегічного органу управління. В процесі дослідження питань корпоративного управління запропоновано запровадження інституту наглядових рад для всіх юридичних осіб корпоративного типу, уніфікованого підходу до забезпечення та захисту прав не тільки власників корпоративних прав і стейкхолдерів у межах агентського конфлікту, а й захисту інтересів власне самої юридичної особи від зловживань як власників, так і менеджменту, що завдають шкоди її діяльності,

Запропоновано введення інституту внутрішнього аудиту та формування аудиторського комітету для забезпечення прозорості внутрішнього контролю компанії з прозорими структурами. Враховуючи досвід європейських країн та положення Директиви 2004/25/ЄС Європейського парламенту та Ради щодо пропозицій про поглинання, Україна зосередилась на питаннях введення процедури сквіз-аут (squeeze-out), практики похідних позовів, введення посади корпоративного секретаря в акціонерних товариствах, визначення його статусу, переходу до одного колегіального органу – Ради директорів, введення очно-заочної форми проведення загальних зборів, визначення правової природи акціонерної угоди, впровадження відповідальності посадових осіб господарських товариств у випадку завдання шкоди товариству їх неправомірними діями. Поряд з цим, орган законодавчої влади тривалий час працював над встановленням порядку визнання правочину, вчиненого посадовою особою, недійсним та повернення прибутку, отриманого за результатами такого правочину; наданням права позивачу на отримання відшкодування від товариства своїх витрат у зв'язку з судовим розглядом справи за позовом до посадової особи товариства про відшкодування завданих товариству збитків – у межах фактично одержаних товариством сум; створенням умов для переходу квазі-публічних акціонерних товариств у приватну форму; введенням інституту «незалежних директорів», які будуть представляти інтереси міноритарних акціонерів у публічних акціонерних товариствах; встановленням детального регулювання угод із заінтересованістю, яке буде враховувати інтереси всіх акціонерів. Частина питань на сьогодні є вирішеними, втім, певна частина питань практики корпоративного управління залишається такою, що потребує системного дослідження і уніфікації в законодавчих актах України.

У підрозділі 3.2. *«Правові механізми захисту корпоративних прав держави»* розглянуто особливості корпоративних прав держави та механізмів їх захисту. Зроблено висновок про те, що специфіка захисту корпоративних прав держави зумовлює певні відмінності способів та форм захисту зазначених прав. Так, на відміну від захисту інших суб'єктивних прав, не всі способи захисту, передбачені главою 29 ЦК України, можуть бути застосовані для захисту корпоративних прав держави. Отже, слід вести мову про спеціальні засади та способи захисту корпоративних прав, у тому числі корпоративних прав держави, на відміну від способів захисту інших суб'єктивних прав.

Запропонована авторська класифікація способів захисту корпоративних прав держави на загальні, характерні всім без винятку власникам корпоративних прав (оскарження (визнання недійсними) рішень загальних зборів та органів управління господарським товариством; стягнення на користь господарського товариства збитків, спричинених йому винною поведінкою посадових осіб правління або іншого органу управління господарським товариством; визнання недійсними

угод, укладених посадовими особами товариства при недотриманні встановленого порядку або за межами наданих їм повноважень; стягнення з товариства невикладених дивідендів; порушення прав особи, уповноваженої управляти державними правами, на інформацію) та спеціальні, характерні виключно державі (розірвання договорів про управління державними корпоративними правами; розірвання контракту з керівником в разі не зарахування дивідендів до бюджету; скасування проведення конкурсного відбору кандидатів на посаду незалежного члена наглядової ради).

У *підрозділі 3.3. «Особливості захисту корпоративних прав в акціонерних товариствах»* охарактеризовано особливості захисту зазначених прав. Зроблено висновок про те, що захист корпоративних прав акціонерів має свою специфіку, зумовлену особливостями акціонерних товариств і самих акціонерних відносин, що перебувають у межах корпоративного контролю, під яким розуміється можливість учасників акціонерного товариства забезпечувати постійний вплив на прийняття стратегічних управлінських рішень. У контексті досліджуваної проблеми зосереджено увагу на співвідношенні волі більшості акціонерів з інтересами меншості, в тому числі на питаннях їх захисту. Встановлено, що окремого дослідження вимагає питання прав набувача акцій на участь у загальних зборах акціонерного товариства, що пов'язано зі складанням переліку акціонерів, порушеннями, які мають місце при укладенні договору-купівлі акцій та ін.

Четвертий розділ «Правова природа та види корпоративних спорів» складається з трьох підрозділів і присвячений встановленню сутності та характеристики корпоративних спорів, їх класифікації.

У *підрозділі 4.1. «Сутність корпоративного спору»* встановлено, що у сфері корпоративного права конфлікт завжди носить економічний характер, так як мета таких конфліктів полягає у присвоєнні його учасниками матеріальних благ, створених або пов'язаних з корпорацією. Дані конфлікти, безумовно, є правовими та їх слід розглядати як різновидність цивільно-правових конфліктів, незважаючи на підвідомчість певної категорії корпоративних спорів господарським судам. Однак, корпоративний спір не є господарським спором, оскільки виникає між учасниками корпоративних відносин не з приводу господарської діяльності, а з приводу матеріальних, організаційних правовідносин щодо набуття, здійснення та припинення їх корпоративних прав та інтересів. Зроблено висновок про те, що корпоративний конфлікт – це стан двостороннього зв'язку учасників корпоративних відносин, який ґрунтується на правовому протиріччі, що характеризується порушенням або перешкодою для реалізації ними своїх корпоративних прав та законних інтересів.

Обстоюється теза про те, що корпоративний конфлікт та корпоративний спір не можуть розглядатися як синонімічні поняття. Головна відмінність між ними полягає у порядку вирішення. Так,

вирішення корпоративного спору можливе лише в межах формалізованого процесуального порядку з винесенням судового акту, що ґрунтується на матеріальній нормі права, з можливістю примусового виконання, що також має певні особливості. Вирішення корпоративних конфліктів може відбуватися у певних неюрисдикційних формах і за допомогою застосування відповідних прийомів та способів. Саме корпоративний спір є наслідком нерозв'язаних альтернативними формами конфліктів інтересів учасників, що випливають із членства і управління корпорації.

Запропоновано з метою уніфікації процесу та питань підвідомчості корпоративних спорів надати легальне визначення корпоративному спору з урахуванням видової диференціації юридичних осіб, а також у процесуальному законодавстві визначити чітко, для усунення двоякості тлумачення, які спори можуть вважатися корпоративними. Для цього необхідно доповнити Розділ III главу 12 ЦК України поняттям «корпоративні права» і включити до об'єктів цивільних прав – корпоративні права, які є оборотоздатними у цивільному обороті, щоб оптимально забезпечити взаємодію матеріального та процесуального права.

У *підрозділі 4.2. «Характерні риси корпоративного спору»* зроблено висновок про те, що корпоративний конфлікт є специфічним станом корпоративних відносин, якому притаманні основні характеристики, зокрема: 1) наявність не менше двох сторін конфлікту, в якості яких, зокрема, можуть виступати корпорація, учасник(ки) корпорації, виконавчі органи корпорації, реєстроотримувач, депозитарій; 2) правове протистояння сторін конфлікту, зумовлене протилежністю цілі та інтересів учасників корпоративних відносин. Адже суб'єкти корпоративних відносин володіють загальним корпоративним інтересом (в особі корпорації) та приватним корпоративним інтересом (в особі окремих учасників); 3) об'єктом конфлікту є корпоративні відносини, а також відносини, пов'язані з діяльністю корпорації або з вимогами, що пред'являються в інтересах корпорації; 4) змістом конфлікту є бажання контролювати, впливати на поведінку інших учасників, змінювати свій статус або юридичне становище; 5) передумовою конфлікту є протиріччя, яке полягає у зловживанні своїм правом, невиконання обов'язків і т. д.; 6) конфлікт є процесом, що поєднує дві складові: суб'єктивну та об'єктивні.

У *підрозділі 4.3. «Класифікація корпоративних спорів»* здійснено науковий аналіз існуючих у літературі класифікацій корпоративних спорів за різними підставами. В результаті проведеного дослідження запропоновані наступні критерії класифікації корпоративних спорів: структура, мета, вид порушеного права.

Залежно від структури корпоративних правовідносин корпоративні спори запропоновано поділити на дві групи. Перша група – внутрішньо правові конфлікти, що виникають між: 1) членами юридичної особи; 2) між юридичною особою і членами; 3) між органами юридичної особи і між членами органів юридичної особи 4) між членами юридичної особи і

управліннями. Друга група – зовнішньо правові конфлікти, що виникають між: 1) членами юридичної особи і третіми особами (контрагентами), пов'язані з оскарженням укладених юридичною особою правочинів з підстав їх «зацікавленості», «значних правочинів» з урахуванням і посвідченням прав на акції (частки) юридичної особи; 2) юридичною особою (її членами) та державними органами (іншими організаціями), пов'язані з правовим статусом юридичної особи, укладенням правочинів з частками або акціями (зокрема, узгодження угод по концентрації активів з антимонопольним органом); 3) юридичною особою (дочірнім підприємством), контролюючою господарське об'єднання особою і третіми особами, в тому числі пов'язані з субсидіарної відповідальністю холдингової організації та інших контролюючих корпорацію осіб за боргами дочірньої корпорації при банкрутстві останньої.

Залежно від мети створення юридичної особи корпоративного типу доцільно виокремлювати: 1) корпоративні спори, що виникають між учасниками юридичної особи та юридичною особою, створеною з метою отримання прибутку (господарські товариства, холдингові компанії, корпорації); 2) корпоративні спори, що виникають між учасниками юридичної особи та юридичною особою, створеною без мети отримання прибутку (саморегулюванні організації, кооперативи, кредитні союзи).

Залежно від виду корпоративних прав слід вирізняти: 1) корпоративні спори щодо організаційних прав; 2) корпоративні спори щодо майнових прав, 3) корпоративні спори щодо інформаційних прав.

П'ятий розділ «Напрями оптимізації правових механізмів захисту прав учасників корпоративних відносин» складається з трьох підрозділів і присвячений питанням оптимізації системи корпоративного законодавства у механізмі захисту корпоративних прав, проблемі визначення юрисдикційності корпоративних спорів та особливостям судового захисту корпоративних прав.

У *підрозділі 5.1. «Оптимізація системи корпоративного законодавства у механізмі захисту корпоративних прав»* зроблено висновок про те, що останнім часом відбулися значні зміни у законодавстві стосовно захисту корпоративних прав. Так, відбулося реформування захисту інтересів учасників корпоративних відносин при здійсненні реєстраційних дій, введений інститут незалежних директорів, скасовані обмеження максимальної кількості акціонерів у приватних акціонерних товариствах, удосконалене регулювання визначення ринкової вартості акцій та обов'язкового викупу акцій, а також регулювання правочинів із зацікавленістю та похідного позову. В національному законодавстві регламентовані процедури реалізації права на squeeze-out та sell-out, положення щодо незалежного директора – члена наглядової ради, була введена посада корпоративного секретаря, який є особою, яка відповідає за взаємодію акціонерного товариства з акціонерами та/або інвесторами тощо. З'явилися норми щодо корпоративних договорів і можливість

визначати в корпоративному договорі спосіб захисту корпоративних прав, похідні позови та ін.

Але, попри позитивні зміни у законодавстві, не всі його положення є бездоганними. У зв'язку з цим необхідним є внесення змін і доповнень до чинного законодавства з метою удосконалення захисту корпоративних прав. У першу чергу, це стосується законодавства про виконавче провадження, тому для вироблення єдиного підходу та усунення різного тлумачення пропонується замінити в статті 10 Закону України «Про виконавче провадження» термін «корпоративні права» на «частку в статутному капіталі» та викласти п. 1 частини першої статті 10 в наступній редакції: «Заходами примусового виконання рішень є:

1) звернення стягнення на кошти, цінні папери, інше майно (майнові права), частку в статутному капіталі, майнові права інтелектуальної власності, об'єкти інтелектуальної, творчої діяльності, інше майно (майнові права) боржника, у тому числі якщо вони перебувають в інших осіб або належать боржникові від інших осіб, або боржник володіє ними спільно з іншими особами;».

Зважаючи на те, що корпоративні права є особливим майновим правом, яке зумовлює виникнення у особи сукупності не тільки права на річ, а й низки немайнових прав, таких, як право на участь у загальних зборах товариства, право голосу і т. д., на сьогодні відсутня правова регламентація процедури внесення змін до Статуту підприємства, введення фізичної особи-набувача корпоративних прав у разі купівлі-продажу частки в статутному капіталі через електронні торги в он-лайн режимі, що запроваджені Порядком реалізації арештованого майна від 29.09.2016 №2831/5. Такий стан залишає незахищеним набувача корпоративних прав, а Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» не враховує можливості взагалі такого відчуження, віддаючи перевагу обов'язковості нотаріального засвідчення справжності підпису. У зв'язку з цим, з метою захисту інтересів добросовісних набувачів корпоративних прав, запропоновано Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» узгодити з положеннями законодавства про виконавче провадження та на рівні ЦК України та ГК України закріпити імперативну норму стосовно обов'язкових вимог до змісту установчих документів юридичних осіб, з питання врегулювання відносин між засновниками/учасниками, у разі викупу корпоративних прав через систему електронних торгів, адже право на частку в статутному капіталі зумовлює зміну складу учасників (засновників) юридичної особи, складу органів управління, та інших ґрунтовних питань, які в подальшому можуть вплинути на майнову складову набувача корпоративних прав.

У *підрозділі 5.2. «Проблеми визначення юрисдикційності корпоративних спорів»* зроблено висновок, що попри те, що юрисдикція

господарських судів поширюється на корпоративні спори, які виникають за участю підприємств корпоративного типу, за межами корпоративних спорів опинилася така категорія спорів, що виникають між материнською компанією та дочірнім підприємством, хоча з огляду на Закон України «Про холдингові компанії» ці відносини є корпоративними. Крім цього, неоднозначна практика склалася у справах за позовами фізичної особи як учасника товариства про визнання недійсним рішення загальних зборів акціонерів товариства, рішення установчих зборів акціонерів товариства, установчого договору, статуту, запису про проведення державної реєстрації створеного товариством об'єднання, припинення юридичної особи об'єднання та призначення ліквідаційної комісії. Окремі проблеми у розмежуванні підвідомчості пов'язані із сімейними та спадковими справами, які опосередковано торкаються корпоративних прав і призводять до неправильного вирішення питання про поділ майна у вигляді акцій у фондах корпоративних господарських організацій. Такі спори є предметом цивільної юрисдикції. Варто все ж таки позови дружини (чоловіка) про визнання права власності на акції товариства на підставі угоди про розподіл майна і акціонерної угоди розглядати господарським судом, оскільки, враховуючи зв'язок учасників з товариством, така категорія спорів обтяжена корпоративними відносинами.

Оновлений ГПК України не змінив положення щодо заборони передачі корпоративних спорів третейському суду. При цьому, у частині другій статті 22 ГПК України легалізується можливість звернення до міжнародного комерційного арбітражу з корпоративних спорів, що виникають з договору, на підставі укладеної між юридичною особою та всіма її учасниками арбітражної угоди. Постановою Пленуму Вищого господарського суду України №4 від 25 лютого 2016 р. визнано такими, що втратили чинність, Рекомендації Президії Вищого господарського суду України №04-5/14, якими передбачалося, що підпорядкування питань корпоративного управління іноземному праву порушує публічний порядок, а підпорядкування корпоративних спорів міжнародному комерційному арбітражу не дозволялося. У вказаній постанові не згадується про підпорядкування правовідносин іноземному праву та арбітраж. А нова норма в ст. 22 ГПК України визначає чітко правила арбітрабільності справ у спорах, що виникають з корпоративних відносин, у тому числі у спорах, пов'язаних зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, крім трудових спорів, що виникають з договору, лише на підставі арбітражної угоди, укладеної між юридичною особою та всіма її учасниками. Запропоновано запровадити до українського законодавства положення щодо права юридичних осіб на зміну місця юрисдикції (редоміцілювання), що є однією з форм захисту права власності власників юридичних осіб. В основу визначення юрисдикції корпоративних спорів пропонується покласти не суб'єктивні ознаки (мають бути допоміжними), а зміст правовідносин, предмет,

з приводу якого виник спір. Пропонується у ст. 20 ГПК України передбачити коло справ, які непідвідомчі господарським судам, щоб виключити неоднозначність судової практики.

У *підрозділі 5.3. «Особливості судового захисту корпоративних прав»* досліджено такі особливості і встановлено, що справи у спорах, які виникають з корпоративних відносин, у судовому процесі розглядаються у формі загального позовного провадження. Виключивши можливість у спрощеному порядку розглядати корпоративні спори, законодавець у черговий раз підкреслив особливості інституту захисту корпоративних прав та інтересів учасників корпоративних відносин. З 1 травня 2016 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів», відповідно до якого у інвесторів, учасників корпоративних відносин з'явилася можливість звертатися до суду з похідним позовом до його посадових осіб про відшкодування завданих збитків господарському товариству. справи у спорах за похідними позовами розглядаються за виключною підсудністю господарським судом за місцезнаходженням юридичної особи. Проаналізовано випадки зловживання процесуальними правами в процесі розгляду справ з корпоративних спорів. Досліджено типові помилки, які допускають господарські суди у процесі розгляду корпоративних спорів, проаналізовано інститут забезпечення позовних вимог за новим ГПК України, низка проблем на стадії виконання судових актів і проблем, пов'язаних із захистом корпоративних прав добросовісних набувачів частки в статутному капіталі боржника на стадії примусового виконання судового рішення.

З метою вдосконалення провадження у справах, що виникають з корпоративних правовідносин, запропоновано ГПК України доповнити окремим розділом «Провадження у справах, що виникають з корпоративних правовідносин».

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладено узагальнені результати дисертаційного дослідження, сформульовано найбільш важливі положення та пропозиції.

1. Категорію «захист корпоративних прав» запропоновано розглядати як правовий концепт, як елемент механізму правового регулювання, як правовий інститут, як конструкт.

2. Захист корпоративних прав як правовий концепт являє собою сукупність уявлень, образів, емоцій і т.п., що виникають у зв'язку з порушенням чи створенням реальної загрози порушення корпоративних прав і охоронюваних законом корпоративних інтересів, та відповідною реакцією суспільства і держави на згадані порушення та загрози (це дозволяє враховувати значення для захисту права таких чинників як ментальність, правова ментальність та правосвідомість).

3. Захист корпоративних прав як правовий інститут є системою норм, що передбачають можливість застосування заходів матеріального та процесуального порядку, складовими елементами якого є визначені законом форми, способи та засоби захисту.

4. Захист корпоративних прав як елемент механізму правового регулювання є взятою в єдності системою правових засобів, способів, форм, за допомогою яких здійснюється результативний захист корпоративних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права – учасників цих відносин.

5. Захист корпоративних прав як конструкт являє собою уявлення про сутність системи матеріальних та процесуальних норм, що визначають форми, способи та засоби захисту корпоративних прав.

6. Форма правового захисту має охоронно-правову природу, залежить від матеріально-правової вимоги, є елементом інституту захисту, що опосередковується певним процесуальним або процедурним порядком, визначеним нормами матеріального та процесуального права, що направлені на відновлювання (визнання) порушених (оспорюваних) прав і законних інтересів.

7. Захист корпоративних прав, враховуючи наявність приватних та публічних інтересів, реалізується у двох формах: юрисдикційній та неюрисдикційній. Юрисдикційна форма поділяється на судову та адміністративну. В рамках судової форми захисту корпоративних прав відбувається захист у загальному порядку у формі позовного провадження. В рамках адміністративної форми захисту – у спеціальному порядку, визначеному процедурними нормами матеріального права.

При цьому юрисдикційну форму захисту корпоративних прав, незважаючи на існуючу диференціацію, варто розглядати за двома моделями захисту: прямого (безпосереднього) захисту та непрямого. Під прямим захистом корпоративних прав слід розуміти звернення до господарського суду з метою захисту виключно власних прав та інтересів. Під непрямим захистом – звернення з метою захисту прав юридичної особи. Така ідея двох моделей захисту публічно-правових інтересів та приватно правових інтересів (пряма і непряма) має загальний характер і в повній мірі може бути застосована і при адміністративній формі захисту, оскільки корпоративні відносини характеризуються поєднанням приватного та публічного інтересу, що проявляється в характері захисту корпоративних прав у межах статусу кожного з учасників корпоративних відносин.

8. Поряд з юрисдикційними формами захисту корпоративних прав існує неюрисдикційна форма захисту, до якої відносяться, зокрема, медіація, заходи оперативного впливу та самозахист, направлений на відновлення порушених елементів правового статусу учасників корпоративних відносин, а також усунення загрози їх порушення без звернення до судових та інших уповноважених органів.

9. Альтернативна форма захисту корпоративних прав є процедурним порядком, визначеним нормами матеріального права, що направлені на відновлювання (визнання) порушених (оспорюваних) прав і законних інтересів в позасудовому порядку. Характерними для альтернативної форми захисту є позасудовий порядок, що врегульований нормами матеріального права, рівність учасників, добровільність у застосування та виборі відповідного виду захисту та посередника в разі його необхідності.

10. Способи захисту корпоративних прав - це матеріально-правові заходи профілактичного та примусового характеру, за допомогою яких відбувається відновлення (визнання) порушених (оспорюваних) корпоративних прав, які залежать від правової природи корпоративного права.

11. Залежно від обрання форми захисту способи захисту поділяються на: виключні способи захисту, застосування яких можливе тільки судом; альтернативні способи захисту, застосовування яких можливе не лише судом, але і державними органами, наділеними повноваженнями по захисту корпоративних прав в адміністративному порядку або за допомогою внутрішньо-корпоративних механізмів; оперативні способи захисту, застосовування яких допускається учасниками корпоративних відносин у силу свого статусу.

Залежно від правової природи корпоративних прав та характеру їх порушення способи профілактичного характеру та примусового характеру будуть залежати від: порушення корпоративних прав, що включають правомочність учасника (акціонера), власника на безпосередню участь у юридичній особі; порушення корпоративних прав, що включають правомочність учасника (акціонера), власника на опосередковану участь у юридичній особі; порушення корпоративних прав, що пов'язані з придбанням та відчуженням часток (акцій), паїв; порушення корпоративних прав, що пов'язані з неправомірним припиненням участі в юридичній особі.

12. В контексті захисту корпоративних прав корпоративний договір розглянуто як один із засобів, що може бути використаний при застосуванні внутрішньо корпоративних механізмів захисту: на загальних зборах, наглядовою радою, виконавчим органом, адже саме цих органів стосуються питання корпоративного управління. У такому разі виникає питання, що саме дозволяє розглядати корпоративний договір з позиції захисту корпоративних прав. По-перше, право на укладення корпоративного договору передбачено законом, що дозволяє через корпоративний контроль зафіксувати договором алгоритм дій на захист у разі порушень. По-друге, за допомогою корпоративного договору є можливість врегулювати корпоративні конфлікти, наприклад у разі ситуацій, коли прийняття будь-якого рішення загальними зборами або наглядовою радою є неможливим через відмінності позицій учасників/ акціонерів, які володіють однаковою кількістю голосів (50/50). Йдеться

про застереження в договорі «*deadlock provision*», яким передбачено порядок вирішення розбіжностей щодо ключових питань управління компанією та в основі якого лежить принцип недопущення знищення суб'єкта господарювання лише тому, що партнери не можуть досягти згоди в розв'язанні певної проблеми. А, отже, чітко прописані умови «*deadlock provision*» є засобом захисту на етапі досудового врегулювання спору із застосуванням альтернативних форм захисту. По-третє, будучи внутрішнім договором юридичної особи та маючи організаційно-правову складову, корпоративний договір є синергією умов стосовно корпоративного управління та захисту корпоративних прав.

13. Для захисту корпоративних прав учасники корпоративних відносин можуть використати практично всі види неюрисдикційної форму захисту, окрім третейської (арбітражної) форми захисту. Такий висновок зроблено на підставі того, що корпоративні спори є виключною підвідомчістю господарського суду та відповідно учасники корпоративних відносини права й обов'язки яких регулюються корпоративним законодавством та установчими документами, не можуть за домовленістю змінювати підвідомчість корпоративних спорів, самостійно здійснювати вибір права, що підлягає застосуванню до змісту їхніх правовідносин, навіть у разі наявності в корпоративних відносинах іноземного елемента.

14. Захист корпоративних прав в акціонерному товаристві має свою специфіку, яка зумовлена особливостями самих акціонерних відносин, що перебувають в рамках корпоративного контролю, під яким розуміється можливість учасників акціонерного товариства забезпечувати постійний вплив на прийняття стратегічних управлінських рішень.

15. Захист корпоративних прав держави, на відміну від захисту корпоративних прав суб'єктів приватного сектора економіки, має певну специфіку, яка проявляється не лише в особливих способах захисту, а в особливому характері організаційно-майнових заходів захисту. В першу чергу такі заходи пов'язані з умовами управління корпоративними правами, особливими вимогами до осіб, що здійснюють таке управління, та їх обрання (проходження відповідного конкурсу). Поряд з цим, до спеціальних організаційно-майнових заходів захисту корпоративних прав держави слід віднести особливий порядок узгодження планів санації, мирових угод, відчуження активів у провадженні справ про банкрутство, проведення аукціонів, що передбачається низкою постанов Кабінету Міністрів у справах про банкрутство, майна державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків.

16. У цілях відмежування від суміжних правових категорій запропоновано виокремити наступні критерії класифікації корпоративних спорів: структура; мета; вид порушеного права.

Залежно від структури корпоративних правовідносин корпоративні спори можна поділити на дві групи. Перша група – внутрішньо правові

конфлікти, що виникають між: 1) членами юридичної особи; 2) між юридичною особою і членами; 3) між органами юридичної особи і між членами органів юридичної особи 4) між членами юридичної особи і управліннями. Друга група – зовнішньо правові конфлікти, що виникають між: 1) членами юридичної особи і третіми особами (контрагентами), пов'язані з оскарженням укладених юридичною особою правочинів з підстав їх «зацікавленості», «значних правочинів» з урахуванням і посвідченням прав на акції (частки) юридичної особи; 2) юридичною особою (її членами) та державними органами (іншими організаціями), пов'язані з правовим статусом юридичної особи, укладенням правочинів з частками або акціями (зокрема, узгодження угод по концентрації активів з антимонопольним органом); 3) юридичною особою (дочірнім підприємством), контролюючою господарське об'єднання особою і третіми особами, в тому числі пов'язані з субсидіарної відповідальністю холдингової організації та інших контролюючих корпорацію осіб за боргами дочірньої корпорації при банкрутстві останньої.

Залежно від мети створення юридичної особи корпоративного типу доцільно виокремлювати: 1) корпоративні спори, що виникають між учасниками юридичної особи та юридичною особою, створеною з метою отримання прибутку (господарські товариства, холдингові компанії, корпорації); 2) корпоративні спори, що виникають між учасниками юридичної особи та юридичною особою, створеною без мети отримання прибутку (саморегулюванні організації, кооперативи, кредитні союзи).

Залежно від виду корпоративних прав слід вирізняти: 1) корпоративні спори щодо організаційних права; 2) корпоративні спори щодо майнових прав, 3) корпоративні спори щодо інформаційних прав.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографії:

1. Бігняк О.В. Захист корпоративних прав: проблеми теорії і практики: монографія /О.В. Бігняк; НУ ОЮА. – Одеса: Юридична література, 2018. – 408 с.

2. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Бігняк О.В. «Квазі-корпорації» та євроінтеграція: монографія інституту європейської інтеграції /Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, О.В. Бігняк //Розвиток національного права в контексті інтеграції в Європейський правовий простір. – Варшава, 2018. – С. 53-71.

3. Бігняк О.В. Похідний позов та корпоративний договір як засоби захисту корпоративних прав: досвід України /О.В. Бігняк //European vector of contemporary jurisprudence: the experience of Ukraine and Republic of Poland: Collective monograph. Volume 2. Sandomierz: Izdevnieciba «Baltija Publishing». – 2018. – С. 24-44.

Наукові статті у фахових виданнях України:

1. Бігняк О.В. Ділова етика суб'єктів підприємництва /О.В. Бігняк //Актуальні проблеми держави і права. – 2008. – Вип. 38. – С. 273-278.
2. Бігняк О.В. Співвідношення категорій «форми захисту», «способи захисту» та «засоби захисту»: сучасні погляди та концепції //Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Право. – 2012. №19. – С. 169-172.
3. Бігняк О.В. Моделі захисту інтересів учасників корпоративних відносин /О.В. Бігняк //Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Право. – 2013. – №21. – С. 9-12.
4. Бігняк О.В. Теоретичні проблеми самозахисту корпоративних прав у цивільному праві України /О.В. Бігняк //Митна справа: науково-аналітичний журнал. – 2013. – №3 ч. 2, книга 2. – С. 165-170.
5. Бігняк О.В. Захист корпоративних прав. Співвідношення категорій «форми захисту», «способи захисту» та «засоби захисту» /О.В. Бігняк //Юридичний вісник: щоквартальний журнал. – 2013. – №2. – С. 43-48.
6. Бігняк О.В. Позовна давність у корпоративних спорах, пов'язаних з особистими немайновими правами: проблеми застосування /О.В. Бігняк //Юридичний вісник. – 2016. – №1. – С. 120-124.
7. Бігняк О.В. Напрямки вдосконалення корпоративного управління в аспекті захисту корпоративних прав учасників корпоративних відносин /О.В. Бігняк //Часопис цивілістики: науково-практичний журнал. – 2017. – Вип.22. – С. 46-51.
8. Бігняк О.В. General terms of corporate law. Sources of corporate legislation /О.В. Бігняк //Часопис цивілістики: науково-практичний журнал. – 2017. – Вип. 23. – С. 93-97.
9. Бігняк О.В. Subjects of corporate relations. Concepts and types of corporate rights and liabilities /О.В. Бігняк //Часопис цивілістики: науково-практичний журнал. – 2017. – Вип. 24. – С. 102-105.
10. Бігняк О.В. Загальнотеоретичні підходи до поняття права на захист корпоративних прав /О.В. Бігняк //Часопис цивілістики: науково-практичний журнал. – 2017. – Вип.28. – С. 83-87.
11. Бігняк О.В. Проблемні питання, пов'язані із захистом корпоративних прав акціонерів /О.В. Бігняк //Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2018. – №50. – С. 116-119.
12. Бігняк О.В. Правова природа та класифікація форм захисту корпоративних прав /О.В. Бігняк //Підприємництво, господарство і право: науково-практичний господарсько-правовий журнал. – 2018. – №6. – С. 6-11.
13. Бігняк О.В. Захист корпоративних прав відповідно до законодавства Республіки Польща: порівняльний аналіз /О.В. Бігняк //Порівняльно-аналітичне право: електронне наукове фахове видання. – 2018. – №2. – С. 72-74.

14. Бігняк О.В. Повні товариства відповідно до законодавства України та деяких європейських країн: порівняльний аналіз //Конституційно-правові академічні студії: наукове фахове видання. – 2018. – №1. – С. 80-85.

15. Бігняк О.В. Теоретико-прикладні аспекти охорони та захисту корпоративних прав держави /О.В. Бігняк //Форум права: електронне наукове фахове видання. – 2018. – №3. – С 13-21.

16. Бігняк А.В. Особенности организационно-правовых форм современных хозяйственных обществ в Украине /А.В. Бігняк //Часопис цивілістики: науково-практичний журнал. – 2018. – Вип. 29. – С. 60-67.

17. Бігняк О.В. Теоретико-прикладні питання визначення корпорацій в Україні /О.В. Бігняк //Право та державне управління: збірник наукових праць. – 2018. – №2 (31). – С. 57-62.

Наукові статті у зарубіжних періодичних виданнях з юридичного напрямку:

1. Бігняк О.В. Похідний позов та корпоративний договір як засоби захисту корпоративних прав: досвід України /О.В. Бігняк //“Evropský politický a právní diskurz”. – 2018. – №3. – С. 227-237.

2. Бігняк О. Проблеми визначення концепції захисту корпоративних прав у цивільному праві України /О. Бігняк //Visegrad Journal on Human Rights. – 2018. – №3. – С. 27-32.

3. Бігняк О. Окремі теоретико-прикладні проблеми визначення сутності та захисту корпоративних прав у виконавчому провадженні /О. Бігняк //Jurnalul juridic national: teorie și practică. – 2018. – №3. – С. 74-77.

4. Бігняк А. К вопросу определения способов защиты прав в корпоративных конфликтах (корпоративных спорах) /А. Бігняк //Legea și viața. – 2018. – №7. – С. 15-19.

5. Бігняк О.В. Самозахист корпоративних прав у разі корпоративного шантажу (гринмейлу) //Visegrad Journal on Human Rights. – 2018. – №4. – С. 13-18.

Наукові статті в інших виданнях:

1. Бігняк О.В. Матеріальні та процесуальні аспекти захисту охоронюваних законом інтересів учасників корпоративних відносин /О.В. Бігняк //Молодий вчений: науковий журнал. – 2018. – №5 (57) травень. – С. 235-239.

Інші публікації, що додатково висвітлюють основний зміст дисертації:

1. Бігняк О.В. Віртуальні організації //ІТ-право: теорія та практика: навч. посіб. /О.В. Бігняк /За ред. Є.О. Харитонов, О.І. Харитонові. – Одеса: Фенікс, 2017. – С. 155-162.

Тези доповідей і наукових повідомлень:

1. Бігняк О.В. Правові аспекти внесення прав інтелектуальної власності до статутного фонду господарських товариств /О.В. Бігняк //Проблеми права інтелектуальної власності. Тези доповідей круглого столу /Відп. ред. Харитонова О.І. – О.: Фенікс, 2008. – С. 40-42.
2. Бігняк О.В. Принципи корпоративної поведінки /О.В. Бігняк //Римське право і сучасність: матеріали Міжнародної наукової конференції (Одеса, 28 травня 2011 р.). – О., 2011. – С. 198-200.
3. Бігняк О.В. До питання захисту учасників корпоративних відносин /О.В. Бігняк //Методологічні засади вдосконалення цивільного законодавства України на сучасному етапі: матеріали круглого столу (м. Одеса, 9 жовтня 2012 р.) /за заг. ред. д.ю.н, проф. Є.О. Харитонова. – Одеса: Фенікс, 2012. – С. 51-56.
4. Бігняк О.В. Порушення корпоративних прав акціонерів /О.В. Бігняк // Правове життя сучасної України: Матеріали міжн. наук. конф. проф.-виклад. складу (Одеса, 20-21 квітня 2012 р.). – О.: Фенікс, 2012. – С. 161-163.
5. Бігняк О.В. Дослідження правових механізмів захисту прав учасників корпоративних відносин у разі зловживання третіми особами своїми правами /О.В. Бігняк //Цивілістичні читання, присвячені пам'яті І.В. Шерешевського: «Підґрунтя формування сучасного цивільного законодавства України» (Одеса, 7 грудня 2012 р.). – Одеса: Фенікс, 2012. – С. 51-56.
6. Бігняк О.В. Поняття самозахисту корпоративних прав у цивільному праві України /О.В. Бігняк //Правове життя сучасної України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу (Одеса, 16-17 травня 2013 р.). – Одеса: Фенікс, 2013. – С. 656 -659.
7. Бігняк О.В. Матеріально-правові способи захисту корпоративних прав /О.В. Бігняк //Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу /відп. за вип. В.М. Дрьомін; НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України. – Одеса: Фенікс, 2014. – Т. 1. – С. 491-493.
8. Бігняк О.В. «Право участі у товаристві» та «право участі в управлінні справами товариства» як категорії корпоративного права /О.В. Бігняк //Захист прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет: теоретичні та практичні аспекти: матеріали Інтернет-конференції (Одеса, 22 травня 2015 р.) /за заг. ред. О.І. Харитоновой. – Одеса: Фенікс, 2015. – С. 32-36.
9. Бігняк О.В. Проблемні питання у справах про банкрутство стосовно грошових зобов'язань, що виникають з корпоративних правовідносин /О.В. Бігняк //Корпоративне право України та інших європейських країн: шляхи гармонізації: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Івано-Франківськ, 2-3 жовтня 2015 р.). – Івано-Франківськ, 2015. – С. 27-30.

10. Бігняк О. В. До питання захисту охоронюваних законом інтересів учасників корпоративних відносин /О.В. Бігняк //Наука в епоху дисбалансів: матеріали міжнародної наукової конференції (м. Київ, 30 січня 2015 р.). – К.: Центр наукових публікацій, 2015. – С. 71-73.

11. Бігняк О.В. Особливості матеріально-правового порядку захисту корпоративних прав /О.В. Бігняк //Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції: Т.2 (20 травня 2016 р., м. Одеса) /відп. ред. М.В. Афанасьєва. – Одеса: Юридична література, 2016. – С. 540-542.

12. Бігняк О.В. Деякі аспекти захисту корпоративних прав за законодавством України та Польщі /О.В. Бігняк //Правові системи сучасності: взаємодія та конфлікти: міжнар. круглий стіл (16 липня 2016 р., м. Одеса) [Електронний ресурс]. – Одеса: Фенікс, 2016. – С. 90-94.

13. Бігняк О.В. Види господарських товариств за законодавством Польщі та Німеччини //Адаптація корпоративного законодавства України до права Європейського Союзу: Збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (30 вересня – 1 жовтня 2016 р., м. Івано-Франківськ) /НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В.В. Луця. – Івано-Франківськ, 2016. – С. 11-15.

14. Бігняк О.В. Віртуальні організації: до визначення поняття /О.В. Бігняк //Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2017 р.). – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С. 641 - 643.

15. Бігняк О.В. Види віртуальних організацій: до питань класифікації /О.В. Бігняк //Правові проблеми державно-приватного партнерства в умовах євроінтеграції: міжнародний конгрес, присвячений 20-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» (Одеса, 2-4 червня 2017 р.). – Одеса: Юридична література, 2017. – С. 92-95.

16. Бігняк О.В. Віртуальні організації: до питання визначення правової природи /О.В. Бігняк //Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного та ІТ права: друга всеукраїнська науково-практична конференція (Львів, 27-28 жовтня 2017 р.). – Львів: Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2017. – С. 72-75.

17. Харитонova О.І., Бігняк О.В. Форми захисту корпоративних прав у світлі судової реформи //Проблеми цивільного права та процесу: збірник матеріалів науково-практичної конференції, присвяченої світлій пам'яті Олександра Анатолійовича Пушкіна (Харків, 25 травня 2018 р.) /МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Харків. обласний осередок Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України». – Харків: ХНУВС, 2017. – С. 72-75.

18. Бігняк О.В. Особливості захисту корпоративних прав держави /О.В. Бігняк //Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 2 /відп. ред. Г.О. Ульянова. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. – С. 537-540.

19. Бігняк О.В. Характерні риси і особливості віртуальних організацій /О.В. Бігняк //Правове регулювання ІТ-відносин: міжнародна науково-практична конференція (м. Одеса, 18 травня 2018 р.). – Одеса: Фенікс, 2018. – С. 13-16.

20. Бігняк О.В. Деякі питання визначення поняття права на захист корпоративних прав /О.В. Бігняк //Сучасне правотворення: питання теорії та практики: матеріали науково-практичної конференції (м. Дніпро, 1-2 червня 2018 р.). – Дніпро: ГО «Правовий світ», 2018. – С. 10-12.

21. Бігняк О.В. Самозахист корпоративних прав у разі корпоративного шантажу (гринмейлу) /О.В. Бігняк //Теорія і практика сучасної науки: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 8-9 червня 2018 року). – Київ.: МЦНД, 2018. – С. 37-38.

22. Бігняк О.В. Процесуальні проблеми захисту корпоративних прав: теоретично-прикладний аспект /О.В. Бігняк //Актуальні питання теорії та практики застосування сучасного вітчизняного та міжнародного права: міжнародна науково-практична конференція (Київ, 8-9 червня 2018 р.). – К.: Центр правових наукових досліджень, 2018. – С. 54-57.

23. Бігняк О.В. Щодо питання альтернативного врегулювання корпоративних конфліктів /О.В. Бігняк //Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу: міжнародна науково-практична конференція (м. Одеса, 1-2 червня 2018 р.). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. – С. 36-38.

АНОТАЦІЯ

Бігняк О.В. Цивільно-правовий захист корпоративних прав в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2018.

Дисертація є першим у вітчизняній юридичній науці цивільно-правовим дослідженням проблем захисту корпоративних прав в Україні із застосуванням концептного підходу.

У дисертації сформульовано концепцію цивільно-правового захисту корпоративних прав як концепту, як елементу механізму правового регулювання, як правового інституту, як конструкту. Досліджено

поняття та особливості корпорацій. Виявлено особливості створення та функціонування юридичних осіб корпоративного типу в Україні (квазі-корпорацій). Розглянуто поняття форм, способів та засобів захисту корпоративних прав. Досліджено особливості захисту корпоративних прав держави, корпоративних прав учасників акціонерних товариств.

Окреслено перспективи розвитку правового регулювання захисту корпоративних прав на сучасному етапі розвитку України. Охарактеризовано правову природу та запропоновано класифікацію форм захисту корпоративних прав, досліджено матеріально-правові способи захисту корпоративних прав, правова природа та види корпоративних спорів. Сформульовано науково обґрунтовані пропозиції з удосконалення чинного законодавства України щодо правового регулювання захисту корпоративних прав.

Ключові слова: корпоративне право, корпоративне законодавство, корпоративні права, захист корпоративних прав, концепт, конструкт, правовий інститут, форми захисту, способи захисту, засоби захисту.

АННОТАЦИЯ

Бигняк А.В. Гражданско-правовая защита корпоративных прав в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени доктора юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2018.

Диссертация является первым в отечественной юридической науке гражданско-правовым исследованием проблем защиты корпоративных прав в Украине с использованием концептного подхода.

В диссертации сформулирована концепция гражданско-правовой защиты корпоративных прав как концепта, как элемента механизма правового регулирования, как правового института и как конструкта.

Защита корпоративных прав как правовой концепт представляет собой совокупность представлений, образов, эмоций и т.п., возникающих в связи с нарушением или созданием реальной угрозы нарушения корпоративных прав и охраняемых законом корпоративных интересов и соответствующей реакцией общества и государства на эти нарушения и угрозы (это позволяет учесть значение для защиты права таких факторов как ментальность, правовая ментальность и правосознание).

Защита корпоративных прав как правовой институт является системой норм, предусматривающих возможность применения мер материального и процессуального порядка, составными элементами которого являются определенные законом формы, способы и средства защиты.

Защита корпоративных прав как элемент механизма правового регулирования является взятой в единстве системой правовых способов, средств, форм, при помощи которых осуществляется результативная защита корпоративных отношений, удовлетворяются интересы субъектов права – участников этих отношений.

Защита корпоративных прав как конструкт предложено рассматривать как представление о сущности системы материальных и процессуальных норм, определяющих формы, способы и средства защиты корпоративных прав.

Выявлены особенности корпораций и юридических лиц корпоративного типа (квази-корпораций) в Украине.

Рассмотрены методологические основы определения форм, способов и средств защиты корпоративных прав. Предложено авторское понятие способа защиты корпоративных прав как материально-правовой меры, при помощи которой осуществляется восстановление (признание) нарушенных, непризнанных или оспариваемых корпоративных прав, зависящей от правовой природы корпоративного права.

Определены перспективы развития правового регулирования защиты корпоративных прав на современном этапе европейской интеграции Украины. Исследованы особенности защиты корпоративных прав государства, особенности защиты таких прав в акционерных обществах. Рассмотрены альтернативные формы защиты корпоративных прав и перспективы их применения в Украине, понятие и виды корпоративных споров. Исследована судебная практика, касающаяся специфики защиты корпоративных прав в корпорациях и юридических лицах корпоративного типа. Рассмотрены новеллы законодательства в связи с обновлением корпоративного законодательства и реформой судебной системы в Украине.

Охарактеризован процесс адаптации отечественного корпоративного законодательства к нормам права компаний ЕС. Выявлены проблемы на пути к согласованию корпоративного законодательства Украины с правом компаний ЕС.

Сформулированы научно обоснованные предложения по совершенствованию действующего законодательства Украины относительно правового регулирования защиты корпоративных прав.

Ключевые слова: корпоративное право, корпоративное законодательство, корпоративные права, защита корпоративных прав, концепт, конструкт, правовой институт, формы защиты, способы защиты, средства защиты.

SUMMARY

Bignyak O.V. Corporate rights civil protection in Ukraine. – Manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Law in specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Procedure; Family Law; International Private Law. – National University “Odessa Law Academy”, Odessa, 2018.

The dissertation is the first in civil juridical science in civil legal research on corporate rights protection issues in Ukraine with the use of a conceptual approach.

The dissertation formulated the concept of civil legal protection of corporate rights as a concept, as an element of the mechanism of legal regulation, as a legal institute, as a construct. The concept and features of corporations are studied. The features of creation and functioning of corporate entities (quasi-corporations) in Ukraine are revealed. The concept of forms, methods and means of corporate rights protection is considered. The peculiarities of protection of the state corporate rights, corporate rights of joint stock companies' shareholders are studied.

Future development of legal regulation of corporate rights protection at the present stage of Ukrainian development are outlined. The legal nature has been characterized and the classification of forms of corporate rights protection has been proposed, material and legal methods of corporate rights protection, legal nature and types of corporate disputes have been studied. The scientifically substantiated proposals on improvement of the current Ukrainian legislation concerning the legal regulation of the corporate rights protection are formulated.

Key words: corporate law, corporate legislation, corporate rights, corporate rights protection, concept, construct, legal institute, forms of protection, methods of protection, means of protection.

Підписано до друку 01.10.2018.
Формат 60х90/16. Ум.-друк. арк. 1,9. Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач ПП «Фенікс»
Свідectво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.2002 р.
65009, м. Одеса, вул. Зоопаркова, 25. Тел. 7777-591.

